Beata Woźniak*

BEZROBOCIE A RÓWNOWAGA RYNKU PRACY. KONCEPCJE TEORETYCZNE I PRAKTYKA FUNKCJONOWANIA GOSPODARKI RYNKOWEJ

1. Wstęp

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie teoretycznych koncepcji bezrobocia występującego w stanie równowagi oraz prezentacja szacunków tego typu bezrobocia w wybranych krajach. Analiza zjawiska bezrobocia, zwłaszcza tego charakterystycznego dla stanu równowagi i które nie znika wraz ze wzrostem gospodarczym, pozwala tu zarazem na określenie wielu zmian, jakim powinien sprostać polski rynek pracy w okresie dostosowań do integracji z krajami Unii Europejskiej.

Wielkość tego bezrobocia odzwierciedla m.in. stopień giętkości zwłaszcza płac realnych, które powinny się odpowiednio dostosowywać do zmian w produkcji i zatrudnieniu. Zatem badając bezrobocie równowagi, możemy analizować, jaki jest stan stabilizacji gospodarki, w tym także w odniesieniu do samych cen.

Ponadto poziom bezrobocia, który utrzymuje się we wszystkich fazach cyklu, a także jego strukturę, można potraktować jako miarę sprawności rynku pracy. Rynek pracy powinien sprzyjać restrukturyzacji gospodarki, przyspieszając realokację siły roboczej w kierunku dziedzin, regionów, przedsiębiorstw, zawodów i kwalifikacji, w których będzie bardziej efektywnie wykorzystywana. Wysoka stopa bezrobocia równowagi, charakterystyczna dla krajów przechodzących transformację ustrojową, ukazuje stan tego przystosowania do nowych warunków gospodarowania.

Wreszcie wielkość bezrobocia równowagi obrazuje stan zainteresowania społeczeństwa inwestycjami w kapitał ludzki. Podnoszenie kwalifikacji sprzyja długofalowemu wzrostowi gospodarczemu, a długotrwałe pozostawanie poza pracą utrwala jedynie nierówności społeczne, sprzyja konfliktom oraz przyczynia się do braku skutecznej stabilizacji i restrukturyzacji sytemu gospodarczego.

* Mgr B.Woźniak, doktorantka, Katedra Historii Myśli Ekonomicznej, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu.

Dyskusja na temat bezrobocia równowagi toczy się od drugiej połowy lat 50. Zapoczątkował ją Alban William Phillips w roku 1958, przedstawiając hipotezę o istnieniu ujemnie nachylonej krzywej odzwierciedlającej odwrotne – co do kierunku – zależności pomiędzy stopą zmian płac nominalnych a poziomem bezrobocia. Wykazał on, że w latach 1861–1957 w Wielkiej Brytanii wzrost stopy płac nominalnych był negatywnie skorelowany ze stopami bezrobocia. Niskie bezrobocie powodowało szybki wzrost płac, a wysokie – powolny[1].

Z krzywej Phillipsa wynikała zatem powszechnie już znana prawidłowość, że kiedy bezrobocie jest niskie i sytuacja na rynku pracy napięta, płace powinny być rosnące; a kiedy bezrobocie jest wysokie, a rynek pracy „ospały" – płace nominalne powinny przestać rosnąć, a nawet zacząć spadać.

Oprócz tej uznanej obecnie zależności, nowatorstwo krzywej Phillipsa prowadziło do uświadomienia sobie faktu, że inflacja płacowa może współistnieć ze znacznymi rozmiarami bezrobocia[2].

Od momentu artykulacji krzywa Phillipsa stała się też źródłem licznych dyskusji i kontrowersji dotyczących wymienności inflacji i bezrobocia, zwłaszcza w środowiskach akademickich. Głównym krytykiem tej koncepcji stał się Milton Friedman i szkoła monetarystyczna. Podważył on bowiem występowanie ujemnie nachylonej krzywej Phillipsa zwłaszcza w długim okresie, a na powyższym tle – wprowadził swoją teorię naturalnej stopy bezrobocia. Do aktywnej dyskusji na ten temat włączyła się także nowa makroekonomia klasyczna z Robertem E. Lucasem na czele.

W latach 70., kiedy stopa inflacji i bezrobocia osiągnęły najwyższy poziom w powojennej historii Stanów Zjednoczonych, powrócono do badań nad tradycyjną krzywą Phillipsa, co doprowadziło m.in. do powstania tzw. koncepcji NAIRU, będącej swoistym połączeniem keyensowskiego i monetarystycznego spojrzenia na związki inflacji i bezrobocia.

Z kolei w latach 90. szczególnego znaczenia nabrała tzw. koncepcja strukturalistyczna bezrobocia, która odzwierciedla sytuację bezrobotnych zwłaszcza w krajach przechodzących transformację ustrojową.

Wyżej wymienione nurty (a więc monetarystyczny, nowej ekonomii keynesistowskiej oraz strukturalistyczny) będą przedmiotem teoretycznej analizy w pierwszej części poniższego opracowania. Z kolei część druga stanowić będzie formę zaprezentowania wyników badań empirycznych dotyczących bezrobocia równowagi w Polsce oraz w wybranych krajach Unii Europejskiej i świata.

---

[1] Szerzej na ten temat por. K. Szarzec, *Krzywa Phillipsa – od obserwacji rzeczywistości do hipotezy naukowej*, w: *Rynek pracy w warunkach zmian ustrojowych*, red. W. Jarmołowicz, Wydawnictwo AE w Poznaniu, Poznań 2003, s. 26–36.

[2] M. Blaug, *Teoria ekonomii. Ujęcie retrospektywne*, wyd. 2, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 681.

2. Teorie bezrobocia w równowadze

2.1. Teoria naturalnej stopy bezrobocia – koncepcja monetarystyczna

Monetaryści stali się głównymi krytykami koncepcji Phillipsa w momencie, gdy pod koniec lat 60. zauważono zanik substytucyjności inflacji i bezrobocia, a w wielu krajach, obok wysokiej inflacji, pojawiło się równie wysokie bezrobocie, czyli sytuacja określana mianem stagflacji lub slumpflacji[3]. Czynnikiem odpowiedzialnym za to zjawisko stały się przy tym, według Friedmana, oczekiwania inflacyjne.

Monetaryści dokonali rozróżnienia pomiędzy krótkookresowymi i długookresowymi efektami nieoczekiwanych zmian w globalnym popycie nominalnym, dzięki czemu M. Friedman podważył występowanie wymienności między inflacją a bezrobociem, zwłaszcza w długim okresie.

Ogólnie koncepcja monetarystyczna, wykorzystująca zależność typu Phillipsa, odwołuje się do tzw. teorii naturalnej stopy bezrobocia przedstawionej po raz pierwszy niezależnie przez Edmunda S. Phelpsa i M. Friedmana. W ich ujęciu, produkt i zatrudnienie określane są przez równowagę popytu i podaży na rynku pracy w sytuacji doskonałej konkurencji (tj. giętkich płac realnych). Jak pisze M. Friedman, naturalna „[...] stopa bezrobocia osiąga poziom, przy którym może być osadzona w walrasowskim systemie równań równowagi ogólnej, pod warunkiem, że zostaną uwzględnione w nich strukturalne cechy rynku pracy i rynku towarów, włącznie z rynkowymi niedoskonałościami, stochastyczną zmiennością w popycie i podaży, kosztami zbierania informacji o wakatach i dostępności pracy, kosztami mobilności, itd."[4]. Termin „stopa naturalna" został tu użyty dla podkreślenia faktu, że w długim okresie znaczenie mają tylko czynniki realne, takie jak efektywność działania rynku pracy, poziom konkurencji czy monopolu, trudności lub ułatwienia w przekwalifikowaniu się bezrobotnych, a nie czynniki monetarne[5].

Ponadto, jak zauważa M. Friedman, ludzi interesują zmienne realne, a nie nominalne. Dla decyzji pracowników i pracodawców ważne są zatem zmiany płac realnych, te zaś wynikają z wynegocjowanych stawek płac nominalnych i z przewidywanej inflacji. Bezrobocie występujące w równowadze odzwierciedla sytuację, w której oczekiwania inflacyjne, formułowane na podstawie znajomości inflacji w przeszłości (tzw. adaptacyjne oczekiwania[6]), są zgodne z rzeczywistą inflac-

[3] Stagflacji towarzyszy zerowe tempo zmian PKB realnego, natomiast slumpflacji – ujemne.

[4] Cytat z artykułu M. Friedmana *The Role of Monetary Policy*, „American Economic Review", March 1968, w tłumaczeniu A. Szeworskiego z: B. Snowdon, H. Vane, P. Wynarczyk, *Współczesne nurty teorii makroekonomii*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998, s. 174.

[5] M. Friedman, *Nobel Lecture: Inflation and Unemployment*, „Journal of Political Economy", June 1977, s. 458.

[6] Oczekiwania adaptacyjne to oczekiwania na temat przyszłych wartości danej zmiennej formułowane na podstawie przeszłych informacji o tej zmiennej. Por. bliżej B. Snowdon, H. Vane, P. Wy-

ją[7]. Zatem, według analiz monetarysty – M. Friedmana i keynesisty – E. S. Phelpsa[8], aktualne związki między inflacją i bezrobociem wiążą się z oczekiwaniami pracowników. Opisując różnicę pomiędzy swoim „spojrzeniem" na to zjawisko a „spojrzeniem" Phillipsa, Friedman cytował słynne twierdzenie Abrahama Lincolna, że „możesz oszukiwać wszystkich ludzi przez jakiś czas, możesz oszukiwać niektórych ludzi przez cały czas, ale nie możesz oszukiwać wszystkich ludzi przez cały czas"[9]. Zatem oczekiwania adaptacyjne stały się zmienną określającą krótkookresową krzywą Phillipsa.

Według M. Friedmana, rozbieżność między oczekiwaną i faktyczną inflacją stwarza przejściowe odchylenia poziomu bezrobocia od jego naturalnej podstawy, ponieważ np. szybszy, ale nieoczekiwany wzrost popytu globalnego i cen poprawia opłacalność dodatkowego zatrudnienia przy danych płacach nominalnych. Ale większa inflacja spowoduje rewizję oczekiwań inflacyjnych w przyszłości i do utrzymania tego samego poziomu zatrudnienia potrzebny będzie jeszcze większy wzrost cen[10] (w długim okresie krzywa Phillipsa jest prostą pionową).

Jednocześnie jednak odchylenia faktycznego bezrobocia od jego naturalnej podstawy mogą występować przez dłuższy czas, jeśli nieoczekiwana inflacja charakteryzuje się dużą zmiennością, gdyż powoduje to wzrost niepewności w gospodarce, zwiększenie interwencji rządu w procesy ustalania cen i płac oraz zmniejszenie efektywności lokacyjnej funkcji mechanizmu rynkowego, a w konsekwencji wzrost bezrobocia.

Jedynie naturalna stopa bezrobocia (będąca stopą bezrobocia „opróżniającą" rynek) jest jedynym poziomem bezrobocia, przy którym można utrzymywać stałą stopę inflacji. Fluktuacje łącznego popytu nie mogą wywierać żadnego wpływu na tę stopę bezrobocia. Łączny popyt może jedynie wpływać na faktyczną stopę bezrobocia w krótkim okresie, ale skoro oczekiwania inflacyjne dostosowują się, bezrobocie powraca do swojej długookresowej (naturalnej) wielkości odpowiadającej sytuacji równowagi[11].

Ponadto każda ingerencja państwa przyczynia się tylko do destabilizacji, obciążając daną gospodarkę wyższą – zarówno faktyczną, jak i oczekiwaną – stopą inflacji[12].

---

narczyk, *Współczesne nurty teorii makroekonomii*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998, s. 202.

[7] Zob. A. Komański, *Spory wokół krzywej Phillipsa*, w: *Inflacja*, red. W. Litewski, Zeszyty Naukowe UJ, Prace Prawnicze, z. 146, Kraków 1993, s. 38.

[8] E. S. Phelps, *Phillips Curves, Expectations of Inflation, and Optimal Unemployment over Time*, „Economica", nr 34, August 1967, s. 254–281; M. Friedman, *Wage Determination and Unemployment*, w: *Price Theory*, Aldine Publishing Company, Chicago 1976.

[9] Ibidem, s. 231.

[10] Por. A. Komański, *Spory wokół krzywej Phillipsa*, w: *Inflacja*, red. W. Litewski, Zeszyty Naukowe UJ, Prace Prawnicze, z. 146, Kraków 1993, s. 41–43.

[11] B. Snowdon, H. Vane, P. Wynarczyk, op.cit., s. 339.

[12] Zob. P. A. Samuelson, W. D. Nordhaus, *Economics*, McGraw-Hill, New York 1992, s. 609–610.

Jedyną drogą do utrzymania bezrobocia poniżej poziomu naturalnego jest tzw. zawsze przyspieszająca inflacja, która utrzymuje bieżącą inflację powyżej oczekiwanej[13]. Dodajmy przy tym, że w świetle tzw. hipotezy przyspieszenia każda próba utrzymania na stałe bezrobocia poniżej stopy naturalnej będzie wpływać przyspieszająco na inflację i wymagać od rządu ciągłego podwyższania stopy ekspansji pieniężnej[14].

Zatem według M. Friedmana, inflację można obniżyć tylko poprzez obniżenie tempa wzrostu podaży pieniądza. Przy czym im szybciej władze polityczne starają się obniżyć inflację przez ograniczenie ekspansji pieniężnej, tym większe będą koszty tej operacji w kategoriach bezrobocia[15].

W „Wall Street Journal" M. Friedman napisał: „Wprowadziłem w 1968 roku koncepcję naturalnej stopy bezrobocia w artykule *Rola polityki monetarnej* [...] Naturalna stopa bezrobocia jest koncepcją, którą da określić się liczbowo, ale jej obliczenie nie jest łatwe i zależy w szczególności od okoliczności czasu i miejsca. Dokładne wyliczenie stopy bezrobocia naturalnego nie jest jednak potrzebne do prowadzenia polityki monetarnej. Wprowadziłem tę koncepcję w rozdziale „Jaka powinna być polityka monetarna". Była częścią wyjaśnienia, jak w mojej opinii, władze monetarne mogą postępować biorąc za cel zatrudnienie i bezrobocie...; gdy głównym celem jest zwalczenie bezrobocia, powinny stosować restrykcyjną politykę monetarną, gdy zaś bezrobocie staje się problemem drugoplanowym, powinny stosować łagodną politykę monetarną"[16].

Niestety, wydarzenia z lat 1974–1975, kiedy to zarówno stopa inflacji, jak i bezrobocia osiągnęły najwyższy poziom w powojennej historii Stanów Zjednoczonych, ujawniły niedoskonałości teorii monetarystycznej. Niemożność wytłumaczenia przez keynesistów i monetarystów wydarzeń z lat 70. oraz powszechne rozczarowanie tradycyjną makroekonomią spowodowały pojawienie się nowej makroekonomii opartej na klasycznym paradygmacie. Teoria ta znana jest jako nowa ekonomia klasyczna, a głównym jej przedstawicielem jest Robert E. Lucas.

Przedstawiciele nowej ekonomii klasycznej uważali, że indywidualne decyzje podmiotów gospodarczych będą opierały się również na oczekiwaniach, ale zakładano przy tym, że oczekiwania gospodarstw domowych i firm dają się formułować w sposób jak najbardziej dokładny, przy uwzględnieniu również informacji płynących ze zmian polityki gospodarczej państwa. Mowa jest tu o tzw. racjonalnych oczekiwaniach.

Akceptują oni przy tym krótkookresową zamienność tylko wówczas, kiedy zaburzenia w gospodarce mają charakter przypadkowy lub są wynikiem nieprzewidzialnych zmian w polityce państwa[17]. Jeśli jednak podmioty gospodarcze na pod-

[13] M. Friedman, op.cit., s. 227.

[14] B. Snowdon, H. Vane, P. Wynarczyk, op.cit., s. 169.

[15] Ibidem, s. 170.

[16] M. Friedman, „Wall Street Journal", September 24, 1996, ostatnia kolumna.

[17] Por. T. J. Sargent, *A Classical Macroeconomic Model for the United States*, „Journal of Political Economy", nr 2, April 1976, s. 213–214.

stawie dostępnych informacji są w stanie przewidzieć te zaburzenia, wówczas nawet w krótkim okresie zamienność taka nie istnieje. Zatem nawet jeżeli występują potwierdzone statystyczne związki między inflacją a bezrobociem w krótkim okresie, to umiejętność formułowania oczekiwań racjonalnych ogranicza możliwości dokonywania wyboru między wyższą inflacją a niższym bezrobociem i bezrobocie powraca szybko do stanu wyznaczanego przez stopę naturalną[18].

Według R. E. Lucasa, poziom zatrudnienia i produkcji oscyluje wokół długookresowej średniej (analogicznej do naturalnej stopy bezrobocia lub omawianej dalej tzw. NAIRU). Krótkookresowa zaś zależność wynikająca z krzywej Phillipsa obrazuje zmiany w poziomie zatrudnienia i produkcji, ale generowane poprzez siły, które nie są determinowane przez politykę monetarną.

Wniosek ten zachęca jedynie do stosowania polityki dezinflacji ze względu na brak realnych kosztów takiej polityki w postaci wzrostu bezrobocia, a zniechęca do stosowania ekspansywnej polityki pieniężnej (a dodajmy także fiskalnej). Redukcję bezrobocia można uzyskać zatem jedynie poprzez zmiany w jego determinantach, np. przez poprawę efektywności funkcjonowania rynku pracy i towarów, rozwój sieci urzędów zatrudnienia, lepszą informację o miejscach pracy i bezrobotnych, rozwój szkoleń zawodowych czy też poprawę mobilności siły roboczej[19]. Oddziaływać zatem można – i należy – na czynniki realne, decydujące o poziomach zatrudnienia i bezrobocia charakterystycznego dla stanu równowagi.

2.2. Teoria NAIRU – koncepcja nowej ekonomii keynesistowskiej

Druga koncepcja „bezrobocia równowagi" opiera się na niepełności i niedoskonałości informacji na rynku (w szczególności informacji dotyczącej zmian w poziomie i relacjach cen). Sformułowana zaś została ona przez Richarda Layarda, Stephena Nickella oraz Richarda Jackmana w nawiązaniu do idei związków bezrobocia i inflacji.

Reakcją na wspomniane już wydarzenia lat 1974–1975 był powrót do wciąż żywej dyskusji nad tradycyjną krzywą Phillipsa. Doprowadziło to do reinterpretacji tej krzywej w drodze „połączenia" keynesowskiego i monetarystycznego „spojrzenia" na związki inflacji i bezrobocia, ale przy zachowaniu w tym względzie ważnego miejsca dla polityki państwa w sferze oddziaływania na popyt. Jednocześnie jednak akceptowano zależność bezrobocia równowagi od czynników o charakterze podażowym (takich jak niedopasowanie struktury podaży pracy do struktury popytu na pracę, stosunkowo niski poziom wydajności pracy, silna pozycja związków zawodowych, czy też ubytek kwalifikacji wśród bezrobotnych)[20].

[18] B. Snowdon, H. Vane, P. Wynarczyk, op.cit., s. 339.

[19] M. Friedman, *Rola polityki pieniężnej*, w: *Teoria i polityka stabilizacji koniunktury. Wybór tekstów*, red. A. Szeworski, PWE, Warszawa 1975, s. 272–273.

[20] E. Kwiatkowski, *Bezrobocie: podstawy teoretyczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 276.

W 1975 roku keynesiści Franco Modigliani i Lucas Papademos odkryli, że istnieje stopa NIRU (Non Inflationery Rate of Unemployment) akceptowana przez obie wymienione szkoły - keynesowską i monetarystyczną[21]. Stopa NIRU została później nazwana także stopą NAIRU (Non Accelerating Inflation Rate of Unemployment), ponieważ nazwa ta lepiej oddaje sens mechanizmu, którego ona dotyczy, a mianowicie tego, że niskie stopy bezrobocia łączą się z inflacją przyspieszoną, a nie z wysokimi stałymi stopami inflacji[22].

Czym jest stopa NAIRU? Nurt zwany keynesistowskim, posługujący się koncepcją NAIRU, akcentuje model niedoskonałej konkurencji, a analiza popytu i podaży pracy prowadzona jest tu w kategoriach negocjacyjnej siły pracowników i firm, czego efektem jest racjonowanie pracy. Naturalna stopa bezrobocia ustala się przy takim poziomie zatrudnienia, przy którym wzajemne oczekiwania płacowe firm i pracowników są niesprzeczne, zatem nie zmieniają inflacji. Jest to tzw. stopa bezrobocia nie powodująca przyspieszenia w stopie inflacji[23].

Zatem stopa bezrobocia NAIRU jest stopą stabilizującą inflację i występuje w sytuacji, gdy płace postulowane przez związki zawodowe odpowiadają płacom określonym przez realia ekonomiczne gospodarki[24]. Przy czym płace realne odpowiadające możliwościom ekonomicznym gospodarki wyznaczane są poprzez poziom wydajności pracy[25]. Wzrost zatem wydajności pracy stwarza możliwość podniesienia płac realnych, jej spadek zaś musi się odbić na ich obniżce.

W teorii NAIRU ważne miejsce zajmują również instytucjonalne podstawy negocjacji płac, które mogą powodować opóźnienia w dopasowaniach popytu i podaży na rynku pracy, sztywność płac i występowanie uporczywego bezrobocia w stanie równowagi. Płace wyższe od poziomu rynkowego mogą wynikać z zachowań siły roboczej (związków zawodowych, insiders[26]) lub zachowań firm chcących uniknąć: rosnących

[21] F. Modigliani, L. Papademos, *Targets for Monetary Policy in the Coming Year*, Brookings Papers on Economic Activity 1975, nr 1, s. 148.

[22] Inne nazwy to: NAWRU – Non Accelerating Wage Rate of Unemployment (*OECD Job Study. Evidence and Explanations*, Part I: *Labour Market Trends and Underlying Forces of Change*. Part II: *Adjustment Potential of the Labour Market*, Paris 1994); NIIRU – Non Increasing Inflation Rate of Unemployment (J. Stiglitz, *Reflections on the Natural Rate Hypothesis*, „Journal of Economic Perspectives" 1997, nr 1); NAINORU – Non Accelerating Inflation No Shock Rate of Unemployment lub NAINSARU – Non Accelerating Inflation No Shock Accommodation Rate of Unemployment (R. J. Gordon, *The un-natural Rate of Unemployment: An Econometric Critique of The NAIRU Hypothesis*, „American Economic Review" 1988, nr 2).

[23] R. Layard, *How to Beat Unemployment*, Oxford University Press, Oxford 1986; R. Layard, S. Nickell, R. Jackman, *Unemployment. Macroekonomic Performance and the Labour Market*, Oxford University Press, Oxford – New York 1991, za: M. Socha, U. Sztanderska, *Strukturalne podstawy bezrobocia w Polsce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 18.

[24] R. Layard, op.cit., s. 34–35.

[25] R. Layard, op.cit., s. 39.

[26] Insiderzy to inaczej pracownicy przedsiębiorstwa. Teoria „insider-outsider" mówi, że insiderzy wykorzystują swoją silną pozycję rynkową do ustalania płac na stosunkowo wysokim poziomie, przewyższającym poziom płac oczyszczających rynek pracy, co przyczynia się do powstania bezrobocia

kosztów płynności pracowników, uchylania się od pracy (polityka płacy motywacyjnej), a także kosztów transakcyjnych związanych z częstymi zmianami cen.

Zatem dla NAIRU i mechanizmu presji inflacji płacowej kluczowe znaczenie ma struktura negocjacji i struktura bezrobocia, ponieważ nie wszystkie grupy dysponują jednakową siłą negocjacyjną. Chociaż więc w długim okresie NAIRU mogą zmienić tylko czynniki realne, to ze względu na wspomniane wyżej sztywności może się ona zmienić także pod wpływem zmian w agregatowym popycie, a więc jest w tym modelu miejsce na wykorzystanie tradycyjnej polityki keynesowskiej dla ograniczenia bezrobocia w równowadze. Inflacja wywoływana zostaje poprzez nadmiar agregatowego popytu, a zmiany w agregatowym popycie w pierwszej kolejności uderzają w rynek pracy. Niski poziom bezrobocia – poniżej stopy naturalnej/NAIRU – sprawia, że nadmiar agregatowego popytu może usztywnić („zacisnąć") rynek pracy. Z kolei ciasny rynek pracy wywołuje presję na wzrost płac, co w konsekwencji prowadzi do inflacji.

Współcześni keynesiści – tacy jak F. Modigliani czy L. Papademos – wyprowadzili też ze swoich rozważań wniosek, że polityka monetarna jest podstawową determinantą poziomu agregatowego popytu, a „ciasny" rynek powstaje na skutek nadmiernie ekspansywnej polityki monetarnej i wymusza potrzebę wprowadzenia polityki restrykcyjnej.

Wskazywali oni przy tym, że stopa NAIRU pozwala na krótkookresową wymienność. Można to wyjaśnić w następujący sposób: przy stosunkowo niskim bezrobociu występuje tendencja do nasilenia procesów inflacyjnych z powodu wzrostu siły przetargowej związków zawodowych w negocjacjach płacowych i związanego z tym wzrostu płac[27]. Z kolei przy wysokim poziomie bezrobocia dynamika procesów inflacyjnych ulega zmniejszeniu ze względu na akceptowanie przez pracowników stosunkowo niskich stawek płac. Istnieje jednak taki poziom bezrobocia NAIRU, który stabilizuje dynamikę procesów inflacyjnych[28].

W teorii NAIRU obniżenie poziomu cen wymaga, aby faktyczne bezrobocie przewyższało poziom bezrobocia NAIRU. Dla osiągnięcia tego celu można zastosować politykę ograniczającą łączny popyt. Skutki tej polityki zależą jednak od poziomu bezrobocia NAIRU. Taka sama redukcja łącznego popytu prowadzi do większej obniżki inflacji, gdy poziom bezrobocia NAIRU jest niższy. Wówczas łatwiej osiągnąć nadwyżkę bezrobocia faktycznego nad bezrobociem NAIRU. Zatem skuteczność polityki antyinflacyjnej zależy w dużej mierze od wysokości bezrobocia NAIRU[29].

---

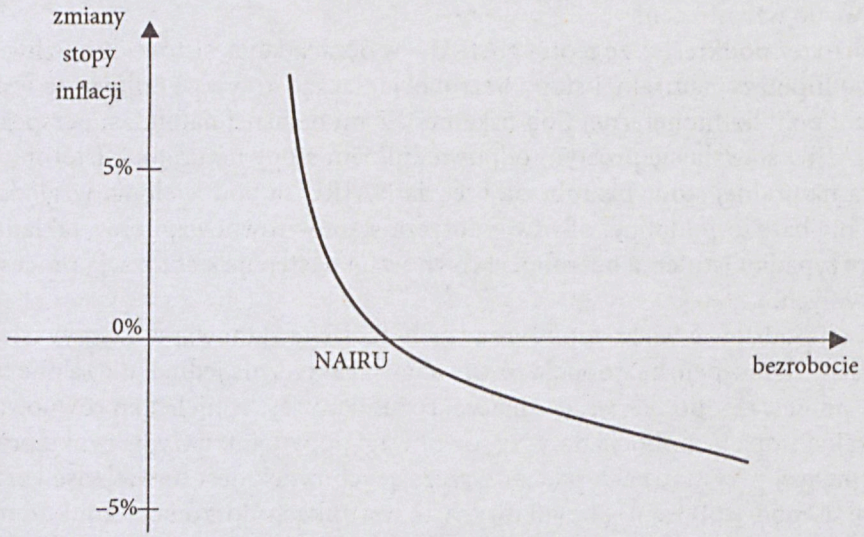
przymusowego. Pozycja insiderów jest silniejsza od pozycji outsiderów, ponieważ mogą oni bezpośrednio wpływać na wysokość swoich płac, uczestnicząc w negocjacjach płacowych z pracodawcami, a także mogą wpływać na wydajność nowo przyjętych pracowników. Por. A. Lindbeck, D. J. Snower, *The Insider-Outsider Theory of Employment and Unemployment*, The MIT Press, Cambridge, Mass 1988, s. 5 oraz 67–69.

[27] R. Layard, op.cit., s. 29.

[28] R. Layard, S. Nickell, R. Jackman, op.cit., s. 15.

[29] E. Kwiatkowski, op.cit., s. 149.

Wysokie bezrobocie może wpływać też na podniesienie się NAIRU (zgodnie z tzw. efektem histerezy[30]).



Rys. 1. Bezrobocie NAIRU
Źródło: E. Kwiatkowski, *Bezrobocie...*, op.cit., s. 148

Podkreślić zarazem należy, że poziom bezrobocia NAIRU nie jest stały w długim okresie. Może on ulegać zmianie pod wpływem zmiany czynników określających realistyczne i postulowane płace realne. Gdyby np. udało się podnieść poziom płac realnych w wyniku wzrostu wydajności pracy, to przy innych czynnikach niezmienionych stopa bezrobocia NAIRU obniżyłaby się.

Ponadto wypada zauważyć, że w gospodarce zamkniętej występuje tylko jedna NAIRU, ale w gospodarce otwartej istnieje nieograniczona liczba stóp bezrobocia stabilizujących inflację oraz odpowiadających różnym poziomom konkurencyjności i bilansu handlowego[31].

Podsumowując, trzeba podkreślić, że większość teorii keynesistowskich (w tym teoria NAIRU) zakłada, że w gospodarce występują liczne sztywności płacowe, unie-

[30] Histereza oznacza w fizyce opóźnienie indukcji magnetycznej w stosunku do źródła magnetyzmu. Inaczej histereza to zjawisko polegające na tym, że zmiany parametrów charakteryzujących stan jakiegoś układu lub jego właściwości, wywoływane zmianami czynników zewnętrznych, zależą od stanów poprzedzających dany stan, tj. od historii układu. W ekonomii teoria histerezy zakłada, że stopa naturalna zależy od przeszłego kształtowania się stopy odpowiadającej równowadze. Inaczej równowaga ze stopą naturalną pozostaje częściowo pod wpływem ścieżki, po której dochodzi się do równowagi.

[31] R. Layard, S. Nickell, R. Jackman, op.cit., s. 394.

możliwiające rynkowi pracy opróżnianie się i powodujące występowanie bezrobocia przymusowego[32]. Sztywności te są przyczyną tarć, które powodują, że firmy wolno dostosowują ceny do wzrostu popytu, a pracownicy wolno przystosowują żądania płacowe do wzrostu cen.

Warto też podkreślić, że teoria NAIRU – w oczach keynesistów – umożliwiała rewizję hipotezy naturalnej stopy bezrobocia, łącząc krzywą Phillipsa ze wskazaniami polityki monetarnej (lub fiskalnej). Z monetarnej natomiast perspektywy, NAIRU stawała się prostym odpowiednikiem stopy naturalnej. Istotnie, hipoteza naturalnej stopy bezrobocia i teoria NAIRU są pod wieloma względami do siebie bardzo podobne: obydwie dotyczą stanów równowagi oraz zakładają, że w przypadku istnienia bezrobocia równowagi następuje stabilizacja procesów inflacyjnych.

Na tej podstawie wielu autorów sądzi, że teorie te stanowią w rzeczywistości takie same koncepcje bezrobocia równowagi[33]. Faktycznie jednak nie są one tożsame, ponieważ – po pierwsze – inaczej rozumiany jest w nich stan równowagi. Naturalna stopa bezrobocia dotyczy równowagi popytu i podaży na rynku pracy, występującej przy stawkach płac oczyszczających rynek. Jest to wielkość kształtująca się pod wpływem sił rynkowych w warunkach doskonałej konkurencji, a więc i przy założeniu istnienia pełnego zatrudnienia w gospodarce. W teorii NAIRU nie występuje natomiast założenie o pełnym zatrudnieniu. Jest to również koncepcja dotycząca równowagi, ale zakładająca już tylko stabilizację procesów inflacyjnych.

Zatem podstawowa różnica pomiędzy hipotezą stopy naturalnej a koncepcją NAIRU – i w świetle tego jak jest ona przedstawiana w literaturze przedmiotu – dotyczy ich mikropodstaw. Stopa naturalna bezrobocia (Friedmana) jest stopą opróżniającą rynek, podczas gdy NAIRU jest to stopa, która zapewnia zgodność między docelową płacą realną robotników a możliwą do realizacji stopą wyznaczoną przez wydajność pracy i wielkość narzutu cenowego przedsiębiorstwa. Zatem mikropodstawy NAIRU dotyczą teorii niedoskonałej konkurencji na rynkach siły roboczej i na rynkach dóbr, a stopa NAIRU wyznaczana jest przez równowagę sił między robotnikami a przedsiębiorstwami[34].

---

[32] Bezrobocie przymusowe powstaje, gdy mamy do czynienia z niedostatecznym popytem (bezrobocie typu keynesowskiego). Zbyt niski popyt globalny powoduje, iż nie ma zapotrzebowania na siłę roboczą. Chętni i gotowi do podjęcia pracy (przy danej płacy) nie mogą jej uzyskać. Zatem pracownik jest przymusowo bezrobotny, jeżeli jest gotów zaakceptować przedłożoną mu ofertę pracy za obowiązującą na rynku płacę, a mimo to nie może znaleźć zatrudnienia. Por. bliżej D. Begg, S. Fischer, R. Dornbusch, *Makroekonomia*, w: *Ekonomia*, PWN, Warszawa 1999, s. 218.

[33] B. Snowdon, H. Vane, P. Wynarczyk, op.cit., s. 246.

[34] Por. bliżej W. Carlin, D. Soskice, *Macroeconomics and the Wage Bargaining. A Modern Approach to Employment, Inflation and the Exchange Rate*, Oxford University Press, Oxford 1990; R. Layard, S. Nickell, R. Jackman, op.cit.

Ponadto teoria naturalnej stopy bezrobocia postuluje stosowanie polityki pieniężnej w celu kształtowania faktycznej stopy bezrobocia poza stanem równowagi. Jest to charakterystyczna cecha monetaryzmu. Natomiast koncepcja NAIRU w tym celu posługuje się polityką gospodarczą wpływającą na łączny popyt, co charakterystyczne było – i pozostaje – jednak dla keynesizmu[35].

Badając i analizując problemy bezrobocia równowagi, R. Layard, S. Nickell i R. Jackman stwierdzili również, że istotne różnice w stopach bezrobocia między różnymi krajami wskazują na strukturalno-instytucjonalne podstawy tego bezrobocia[36]. W tym sensie bezrobocie posiada cechy bezrobocia naturalnego.

2.3. Teoria bezrobocia strukturalnego – koncepcja strukturalistyczna

W koncepcji strukturalistycznej, stopę bezrobocia naturalnego nazwano zarazem stopą bezrobocia strukturalnego[37]. Bezrobocie strukturalne w wąskim znaczeniu[38] oznacza bowiem bezrobocie wynikające z zakłóceń w procesie dopasowania struktury podaży do struktury popytu na rynku pracy i obejmuje również tzw. bezrobocie frykcyjne[39].

Natomiast nawiązując do równowagi rynku pracy, do bezrobocia strukturalnego w szerokim znaczeniu zalicza się dodatkowo jeszcze bezrobocie instytucjonalne, wynikające z istnienia specyficznych relacji na rynku pracy między pracownikami, pracodawcami i bezrobotnymi[40]. U podstaw bezrobocia instytucjonalnego leżą przy tym specyficzne bodźce skłaniające pracodawców i pracowników do zawierania długookresowych kontraktów o pracę. Mimo że bezrobotni mają odpowiednie kwalifikacje i mogliby podjąć pracę, to pracodawcy z różnych powodów, takich jak siła insiders czy osiąganie wyższej wydajności za pomocą płacy motywacyjnej, preferują utrzymywanie już zatrudnionych pracowników, wydłużając ich czas pracy w razie wzrostu popytu na pracę i nie tworząc nowych miejsc pracy[41].

---

[35] E. Kwiatkowski, op.cit., s. 154.

[36] R. Layard. S. Nickell, R. Jackman, op.cit., s. 5.

[37] *OECD Job Study. Evidence and Explanations*, Part I, Part II, op.cit., s. 66.

[38] M. Socha, U. Sztanderska, op.cit., s. 14.

[39] Bezrobocie frykcyjne jest nieredukowalnym minimum bezrobocia w dynamicznej gospodarce, gdzie ustawicznie pojawiają się niedopasowania (frykcje) między wolnymi miejscami pracy a wolną siłą roboczą. Przyczyną tego są ciągle zachodzące procesy dotyczące tworzenia i likwidacji miejsc pracy, napływu siły roboczej na rynek pracy i jej odpływu oraz zmiany miejsc pracy przez pracowników. W rezultacie tych procesów zawsze występuje pewna liczba wolnych miejsc pracy i osób bezrobotnych. Por. *Podstawy ekonomii*, red. R. Milewski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998, s. 538.

[40] J. Haltiwanger, *Tyhe Natural Rate of Unemployment*, w: *The New Palgrave. A Dictionary of Economics*, t. 3, The Macmillan Press LTD, London 1991, s. 610.

[41] M. Socha, U. Sztanderska, op.cit., s. 27.

Podstawowy model koncepcji strukturalistycznej zakłada istnienie równowagi między faktycznymi i oczekiwanymi (przewidywanymi) płacami i cenami. Naturalna stopa bezrobocia, traktowana jako zmienna endogeniczna (wynikająca z charakterystyki systemu gospodarczego), definiowana jest tutaj jako bieżąca stopa równowagi długofalowej (równowagi oczekiwań), przy danych bieżących zasobach kapitału i innych zmiennych, przy której bieżące zmiany stopy równowagi sprowadzone są do zera[42].

Stopa tak rozumianego bezrobocia strukturalnego nie jest stała i może zmieniać się w czasie pod wpływem czynników realnych. Jak zauważa E. S. Phelps, zmiany w bezrobociu wywołane są przede wszystkim zmianami naturalnej stopy bezrobocia, a nie odchyleniami od tej stopy spowodowanymi błędnymi przewidywaniami cenowymi i płacowymi. Zatem zgodnie z tą koncepcją występujące szoki realne (np. zmiany stopy zysku, produktywności, liczby ludności itp.) powodują nieustanne zakłócenia w poziomie stopy bezrobocia strukturalnego, a nie – jak w innych modelach – fluktuacje bezrobocia wokół ścieżki stałego trendu tego bezrobocia. Jednocześnie jednak odchylenia od stopy bezrobocia strukturalnego o charakterze krótkookresowym mogą wynikać z różnych powodów. Według nowej ekonomii klasycznej wiąże się to z reakcjami podmiotów gospodarczych na nieoczekiwane szoki realne (technologiczne, zmiany preferencji). Z kolei nurt keynesistowski wskazuje na zmiany w agregatowym popycie, które wywołują dostosowania w produkcji i zatrudnieniu, a nie w cenach. Wynika to ze sztywności cen i płac, które nie zapewniają osiągnięcia natychmiastowej równowagi popytu i podaży[43].

Warto też podkreślić, że naturalna stopa bezrobocia traktowana jest tutaj jako efekt oddziaływania czynników realnych w gospodarce, ale na rynku pracy o niedoskonałej konkurencji. Przy niedoskonałej konkurencji jest wiele stanów równowagi wrażliwych także na stronę popytową. Mamy tu do czynienia z pewnym „pasmem", w którym występują różne stopy bezrobocia w równowadze. Sama równowaga jest niestabilna i zależna od warunków wyjściowych, a także od minionych i obecnych wstrząsów.

Podsumowując zauważmy, że liczne szkoły ekonomiczne akcentują istnienie tzw. bezrobocia w równowadze, które w długim okresie nie jest przy tym podatne na wpływ czynników monetarnych. Zależy ono natomiast głównie od sił realnych (instytucji, struktury, technologii itp.) oraz jest podstawą, wokół której oscyluje zarówno rzeczywiste bezrobocie, jak i bezrobocie w równowadze krótkookresowej (tabela 1).

[42] E. S. Phepls, *Structural Slums: The Modern Equilibrium Theory of Unemployment, Interest and Assets*, Harvard University Press, Cambridge, Mass. 1994, s. 1.

[43] M. Socha, U. Sztanderska, op.cit., s. 25.

Tab. 1. Podobieństwa i różnice makroekonomicznych teorii bezrobocia równowagi

Wyszczególnienie	Koncepcja monetarystyczna	Koncepcja keynesistowska – NAIRU	Koncepcja strukturalistyczna
Pojęcie równowagi	produkt i zatrudnienie określone są przez równowagę popytu i podaży na rynku pracy	analiza popytu i podaży prowadzona jest w kategoriach negocjacyjnej siły pracowników i firm	istotne są realne cechy (struktury) popytu i podaży na rynku pracy
Pojęcie naturalnej stopy bezrobocia	naturalna stopa bezrobocia osiąga poziom, przy którym może być osadzona w walrasowskim systemie równań równowagi ogólnej, pod warunkiem, że zostaną uwzględnione w nich strukturalne cechy rynku pracy i rynku towarów, włącznie z rynkowymi niedoskonałościami, stochastyczną zmiennością w popycie i podaży, kosztami zbierania informacji o wakatach i dostępności pracy, kosztami mobilności itd.	naturalna stopa bezrobocia ustala się przy takim poziomie zatrudnienia, przy którym wzajemne oczekiwania płacowe firm i pracowników są niesprzeczne (nie zmieniają inflacji)	naturalna stopa bezrobocia zdefiniowana jest jako bieżąca stopa równowagi oczekiwań długofalowych, przy danych bieżących zasobach kapitału i innych zmiennych, przy której bieżące zmiany stopy równowagi sprowadzane są do zera
Główne determinanty	w długim okresie znaczenie mają tylko czynniki realne (instytucje, struktury, technologie, wyposażenie w zasoby), a nie monetarne	w długim okresie znaczenie mają tylko czynniki realne (instytucje, struktury, technologie, wyposażenie w zasoby), a nie monetarne	w długim okresie znaczenie mają tylko czynniki realne (instytucje, struktury, technologie, wyposażenie w zasoby), a nie monetarne
Charakter konkurencji	doskonała konkurencja (giętkie płace realne)	niedoskonała konkurencja	niedoskonała konkurencja
Wrażliwość na zmiany agregatowego popytu	nie	tak (ze względu na sztywności)	tak (ze względu na sztywności)

Źródło: opracowanie własne.

3. Wyniki badań empirycznych[44]

3.1. W wybranych krajach UE i świata

Według szacunków OECD, stopa bezrobocia strukturalnego w Stanach Zjednoczonych wynosi około 6% i w małym stopniu zmieniła się w ostatnich 10 latach[45]. NAIRU zmniejszyła się z około 6,2% w roku 1990 do 5,6% w roku 1995[46]. Natomiast w roku 2002 wynosiła jedynie 5,1%.

W Unii Europejskiej czy Kanadzie poziom tego bezrobocia wzrósł do ponad 7% (por. dane tabeli 2). Przy czym najwyższy poziom tego bezrobocia odnotowujemy w Hiszpanii (11,3% w roku 2002).

Inne badania szacują stopę bezrobocia strukturalnego[47] w grupie 17 państw OECD na poziomie 7,1% (dla okresu 1971–1993), z najniższymi wartościami 3,1% w Szwecji, 3,9% w Norwegii, a najwyższymi w Hiszpanii 18,6% oraz w Irlandii – 15,4%[48].

Z kolei z obliczeń stóp bezrobocia strukturalnego szacowanych za pomocą NAWRU[49] wynika, że w latach 1986–1997 zaledwie pięć krajów odnotowało spadek tej stopy, a w pozostałych nastąpił jej wzrost albo stabilizacja (np. Belgia). Jednocześnie w latach 90., największy wzrost NAWRU zanotowały kraje w pewien sposób dotknięte szokiem transformacyjnym krajów postkomunistycznych – Finlandia i Niemcy. Szybki wzrost bezrobocia strukturalnego nastąpił także w Szwecji. Z kolei spadek tego typu bezrobocia odnotowały: Irlandia, Wielka Brytania, Holandia, Australia i Nowa Zelandia (por. dane tabeli 3).

3.2. W Polsce

W Polsce estymacjami NAIRU dla pierwszych czterech lat transformacji zajmowali się O. Starzenski i A. Tabeau[50]. Natomiast w latach 1992–1997 badania bezro-

---

[44] Warto podkreślić, że wysokość stopy bezrobocia równowagi tak naprawdę wynika z metody, jaką zastosowano do jej zmierzenia. Porównując badania ekspertów MFW z badaniami OECD widać, że często znacznie się one różnią.

[45] *OECD Job Study. Evidence and Explanations*, Part I, Part II, op.cit., s. 66–67.

[46] R.J. Gordon, *The Time-Varying NAIRU and Its Implications for Economic Policy*, „Journal of Economic Perspectives" 1997, nr 1, s. 29.

[47] Jako różnicę między stopą bezrobocia całkowitego a bezrobociem cyklicznym, a to ostatnie zostało oszacowane na podstawie analizy luki między faktycznym i potencjalnym produktem.

[48] S. Scarpetta, *Assessing the Role of Labour Market Policies and Institutional Settings on Unemployment: A Cross-Country Study*, „OECD Economic Studies" 1996, nr 1, s. 69.

[49] NAWRU – to poziom bezrobocia, przy którym nie ma tendencji do zmiany dynamiki płac. W statystykach OECD – jest to wielkość tożsama z NAIRU i bezrobociem strukturalnym.

[50] O. Starzenski, A. Tabeau, *Wage Formation in Poland in Transition Period*, „Proceedings of the 7th EALE Annual Conference", September 7–10, Lyon 1995.

Tab. 2. Bezrobocie strukturalne* w krajach OECD (w %)

Kraje	Średnia 1981–1983	Średnia 1991–1993	2001	2002	2003**	2004**
Australia	5,9	7,0	6,2	5,8	5,6	5,5
Austria	2,5	5,0	4,9	4,9	5,0	5,0
Belgia	6,6	8,7	7,2	6,9	6,9	6,9
Kanada	8,7	8,9	7,1	7,1	7,1	7,1
Dania	5,8	7,7	4,9	4,9	4,9	4,9
Finlandia	4,0	8,1	8,6	8,4	8,3	8,3
Francja	5,7	10,0	9,3	9,2	9,1	9,0
Niemcy	4,3	6,6	7,3	7,3	7,3	7,3
Grecja	5,0	8,5	9,8	9,7	9,6	9,4
Islandia	0,6	1,7	3,5	3,5	3,4	3,4
Irlandia	13,0	14,1	6,4	5,9	5,7	5,5
Włochy	7,0	9,4	9,2	9,0	8,9	8,8
Japonia	2,0	2,4	3,9	3,9	3,9	3,9
Holandia	5,7	6,8	4,0	3,7	3,6	3,5
Nowa Zelandia	2,2	7,5	5,4	5,4	5,4	5,4
Norwegia	2,2	5,1	3,6	3,6	3,6	3,6
Portugalia	6,1	4,6	3,8	3,8	3,8	3,8
Hiszpania	8,8	13,4	11,5	11,3	11,0	10,7
Szwecja	2,2	4,3	4,8	4,6	4,5	4,5
Szwajcaria	1,0	1,7	1,8	1,8	1,8	1,8
Wielka Brytania	5,3	7,6	5,5	5,3	5,2	5,1
USA	5,8	5,3	5,1	5,1	5,1	5,1
Strefa Euro	6,0	8,6	8,2	8,1	8,1	8,0
UE	5,7	8,4	7,7	7,6	7,5	7,4
Ogółem OECD	5,2	6,2	6,0	5,9	5,9	5,8

* Stopa bezrobocia strukturalnego odpowiada stopie NAIRU.

** Prognozy.

Źródło: *Statistical Annex*, tabela 23, Structural unemployment, wage shares and unit labor costs, OECD 2003, s. 217.

Tab. 3. Stopy bezrobocia strukturalnego – mierzonego za pomocą NAWRU dla krajów OECD w latach 1986-1997

Kraj	1986	1990	1997	Zmiana 1990–1997	1997/1990	1997 NAIRU wg IMF
Japonia	2,5	2,5	2,8	0,3	1,12	2,8
Szwajcaria	0,7	1,3	3,0	1,7	2,31	–
Islandia	0,8	1,5	4,0	2,5	2,67	–
Norwegia	3,1	4,2	4,5	0,3	1,07	–
Austria	4,1	4,9	5,4	0,5	1,10	–
Holandia	8,0	7,0	5,5	–1,5	0,79	6,3
Stany Zjednoczone	6,2	5,8	5,6	–0,2	0,97	5,0
Portugalia	6,1	5,9	5,8	–0,1	0,98	–
Nowa Zelandia	4,7	7,3	6,0	–1,3	0,82	–
Szwecja	2,1	3,2	6,7	3,5	2,09	7,0
Wielka Brytania	10,2	8,5	7,2	–1,3	0,85	6,7
Australia	8,1	8,3	7,5	–1,3	0,90	–
Kanada	8,3	9,0	8,5	–0,5	0,94	8,4
Dania	8,6	9,2	8,6	–0,6	0,93	–
Niemcy	7,3	6,9	9,6	2,7	1,39	8,9
Grecja	6,7	8,2	9,8	1,6	1,20	–
Francja	8,9	9,3	10,2	0,9	1,10	9,5
Włochy	8,4	9,7	10,6	0,9	1,09	9,7
Irlandia	15,3	14,6	11,0	–3,6	0,75	–
Belgia	11,7	11,0	11,6	–0,6	1,05	11,6
Finlandia	5,5	7	12,8	5,8	1,83	–
Hiszpania	19,1	19,8	19,9	0,1	1,01	–
OECD	7,0	6,8	7,1	0,3	1,04	–
OECD u – stopa bezrobocia całkowitego	7,7	6	7,5	1,5	1,25	–

Źródło: OECD Employment Outlook 1997; OECD Economic Outlook, czerwiec 1998, OECD Paris, s. 174; World Economic Outlook, październik 1998, Washington D.C., tab. 2.15, s. 72.

bocia równowagi prowadził M. Góra[51], podobnie jak dla lat 1992–1998 M. Socha i U. Sztanderska, a dla lat 1993–2000 E. Kwiatkowski, L. Kucharski i T. Tokarski.

Stopę bezrobocia strukturalnego mierzyć można jako średniookresowe wartości stopy bezrobocia w równowadze (napływów do i odpływów z bezrobocia). Takie badanie pozwala zorientować się, jak bezrobocie maleje pod wpływem wzrostu gospodarczego, a ile stanowi jego trwałą część. Ponadto stopa taka wskazuje, gdzie leży granica ekspansywnej polityki makroekonomicznej w stymulowaniu wzrostu zatrudnienia oraz umożliwia zidentyfikowanie różnic sektorowych stóp bezrobocia strukturalnego. Analizy tego typu pozwalają również na wnioskowanie o tym, w jakiej skali musi być podjęta polityka podażowa i strukturalna, aby obniżyć poziom agregatowego bezrobocia w równowadze, a także kogo ta polityka powinna dotyczyć.

Zatem jedną z metod wykorzystywanych do identyfikacji poziomu stopy bezrobocia strukturalnego jest tzw. stopa bezrobocia w warunkach stanu stacjonarnego (tzn. stopa bezrobocia przy założeniu równości napływów i odpływów z bezrobocia)[52]. Wielkość stopy bezrobocia strukturalnego jest tutaj wynikiem dynamicznych przepływów siły roboczej między zatrudnieniem, bezrobociem i biernością zawodową. Można przyjąć założenie, że stopa bezrobocia strukturalnego występowałaby wtedy, gdyby zatrudnienie znajdowało się w stanie stacjonarnym, a takim stanem nazywa się sytuację, w której napływy do zatrudnienia i odpływy z niego są sobie równe, czyli że tyle samo osób napływa do zasobu pracujących i odpływa z tego zasobu w danym czasie.

Według O. Starzenskiego i A. Tabeau, wartość długookresowej NAIRU dla Polski dla lat 1990–1994 wynosiła 20,52[53].

Natomiast z badań M.Sochy i U.Sztanderskiej wynika, że w latach 1992–1998 stopa bezrobocia strukturalnego osiągała, w zależności od zastosowanej formuły liczenia, wartość w przedziale od 10,9% do 11,9%, co wydaje się wartością stosunkowo wysoką w porównaniu z innymi krajami[54]. W szczególności – średnia wartość bezrobocia strukturalnego dla 24 kwartałów wyniosła 11,9% dla formuły Darby'ego, Haltiwangera i Planta, 11,4% dla formuły CEPR oraz 10,9% dla formuły Gärtnera (por. dane tabeli 4). Różnice wynikają z nieco odmiennego traktowania przez poszczególne równania wpływu zmian w zasobach siły roboczej na bezrobocie w równowadze[55].

---

[51] M. Góra, *Rynek pracy w świecie ciągłej restrukturyzacji*, referat na konferencję CASE „Tworzenie nowych miejsc pracy i restrukturyzacja ekonomiczna w Polsce, Warszawa, 23–24 października 1998.

[52] S.T. Marston, *Employment Instability and High Unemployment Rates*, „The Brookings Papers and Economic Activity" 1976, nr 1, s. 172; R.G. Ehrenberg, R.S. Smith, *Modern Labor Economics: Theory and Public Policy*, Harper Collin College Publishers, New York, 1994, s. 565.

[53] O. Starzenski, A. Tabeau, op.cit.

[54] M. Socha, U. Sztanderska, op.cit., s. 324.

[55] Ibidem, s. 155.

Tab. 4. Stopy bezrobocia w równowadze w latach 1992–1998 (w %)

Wyszczególnienie	1992/1998	1992/1993	1993/1994	1994/1995	1995/1996	1996/1997	1997/1998
U	13,5	13,7	14,9	14,6	13,9	12,7	11,3
u_{CEPR}	11,4	14,9	14,1	12,4	10,2	9,4	9,3
u_{DHP}	11,9	14,8	14,5	12,8	10,9	10,1	8,3
u_G	10,9	12,8	12,4	10,7	9,7	9,3	9,0

U – rzeczywista stopa bezrobocia,

U_{CEPR} – stopa bezrobocia w równowadze obliczona według formuły CEPR[56],

U_{DHP} – Stopa bezrobocia w równowadze obliczona według formuły Darby'ego, Haltiwangera i Planta[57],

U_G – stopa bezrobocia w równowadze obliczona według formuły Gärtnera[58],

Uwaga: stopy bezrobocia dla całego okresu obejmują 24 kwartały. Tabela obrazuje roczne wartości stopy bezrobocia w równowadze od maja 1992 do maja 1998 roku oraz rzeczywiste stopy bezrobocia w badanej populacji (bez osób w wieku powyżej 60–65 lat).

Źródło: M. Socha, U. Sztanderska, op.cit., s. 155.

Z kolei według badań M. Góry, przy użyciu wzoru CEPR dla danych BAEL w okresie 1992–1997, stopa bezrobocia w równowadze w kolejnych latach wynosiła: 12,5%, 12,1%, 9,3% oraz 10,0%[59].

[56] Formuła CEPR:

$$u^* = \frac{s+z}{s+h+n},$$

gdzie: u^* – stopa bezrobocia w równowadze, s – stopa odpływu z zatrudnienia, h – stopa odpływu z bezrobocia do zatrudnienia, z – demograficzny składnik bezrobocia, n – procentowe zmiany zasobu siły roboczej.

Por. bliżej: *CEPR Unemployment; Choices for Europe*, CEPR, London 1995, s. 13.

[57] Formuła Darby'ego, Haltiwangera i Planta:

$$u^* = \Phi^* \frac{(1+\gamma^*)}{(\pi^*+\gamma^*)} = \frac{\Phi^*}{\pi^*},$$

gdzie: u^* – stopa bezrobocia w równowadze, Φ^* – stopa napływu do bezrobocia, γ^* – stopa wzrostu siły roboczej, $1/\pi^*$ – oczekiwana długość trwania bezrobocia.

Por. bliżej M.R. Darby, J. Haltiwanger, M. Plant, *Unemployment Rate Dynamics and Persistent Unemployment under Rational Expectations*, „American Economic Review" 1986, nr 75.

[58] Formuła Gärtnera:

$$u^* = \left(\frac{s}{s+f}\right) + \left(\frac{e_u e - q_{uq}}{s+f}\right),$$

będzie u^* – stopa bezrobocia w równowadze; s – stopa odpływu z zatrudnienia; f – stopa znalezienia zatrudnienia przez bezrobotnych; q – stopa odpływu z siły roboczej; q_u – stopa odpływu z siły roboczej bezrobotnych; e – stopa napływu do siły roboczej; e_u – stopa napływu na rynek pracy osób, które zostają natychmiast zatrudnione (np. absolwenci).

Por. bliżej M. Gärtner, *A Primer in European Macroeconomics*, Prentice Hall, London 1997, s. 126.

[59] M. Góra, op.cit.; Różnice w podanych wynikach wynikają z dwóch przyczyn. Po pierwsze M. Góra brał pod uwagę w swoich badaniach całą populację wraz z osobami w wieku emerytalnym, wśród których mamy niskie stopy bezrobocia. Po drugie, w badaniach M. Sochy i U. Sztanderskiej brane były pod uwagę przepływy kwartalne, a nie roczne jak w przypadku M. Góry.

Tab. 5. Stopy bezrobocia faktycznego (u_f), zrównoważonego (u_r) i w warunkach stanu stacjonarnego (u_s) w latach 1993–2000 (w %)

Wyszczególnienie	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
u_f	14,02	14,43	13,33	12,38	11,25	10,55	13,9	16,10
u_r[60]	13,06	13,35	11,26	9,46	8,54	7,39	–	13,18
u_s[61]	13,30	13,66	11,93	9,76	9,35	8,35	–	12,72

Uwaga: Pominięty został 1999 r. na skutek przerwania BAEL w II i III kwartale.

Źródło: E. Kwiatkowski, L. Kucharski, T. Tokarski, *Bezrobocie i zatrudnienie a PKB w Polsce w latach 1993–2001*, „Ekonomista" 2002, nr 3, s. 335.

Analizą bezrobocia w równowadze zajmował się również zespół pod kierownictwem E. Kwiatkowskiego. Z danych tabeli 5 wynika, że w całym analizowanym okresie, zarówno stopa bezrobocia w warunkach stanu stacjonarnego, jak i stopa bezrobocia w równowadze były niższe od faktycznej średniej kwartalnej stopy bez-

60

$$u_r = \frac{s+z}{s+h+n},$$

gdzie: u_r – stopa bezrobocia w równowadze, $s = (EU + EI)/E$ – stopa odpływu z zatrudnienia (EU – odpływ z zatrudnienia do bezrobocia, EI – odpływ z zatrudnienia do bierności zawodowej), $h = UE/U$ – stopa odpływu z bezrobocia do zatrudnienia (UE – odpływ z bezrobocia do zatrudnienia), $z = (IU - UI - EI)/(E + U)$ – demograficzny składnik bezrobocia (IU – odpływ z bierności do bezrobocia, UI – odpływ z bezrobocia do bierności zawodowej, EI – odpływ z zatrudnienia do bierności zawodowej), n – procentowa zmiana zasobu siły roboczej.

61

$$u_s = \frac{a}{a+b},$$

gdzie: u_s – stopa bezrobocia w warunkach stanu stacjonarnego,

$$a = (eu) + (ei)(1 - pie),$$

gdzie: eu – stopa odpływu z zatrudnienia do bezrobocia; ei – stopa przepływy z zatrudnienia do bierności zawodowej, pie – prawdopodobieństwo udanego przejścia z bierności zawodowej do zatrudnienia oraz

$$b = (ue) + (ui)(pie),$$

gdzie: ue – stopa odpływu z bezrobocia do zatrudnienia, ui – stopa odpływu z bezrobocia do bierności zawodowej.

BIBLIOTEKA AE

robocia. Oznacza to, że w polskiej gospodarce utrzymywał się pewien poziom bezrobocia koniunkturalnego. W całym okresie wzrastała różnica między faktyczną stopą bezrobocia a stopą bezrobocia w równowadze oraz stopą bezrobocia stacjonarnego. Powiększał się zatem poziom bezrobocia koniunkturalnego. Wskazywałoby to na pewne możliwości redukcji bezrobocia faktycznego, także przez przyspieszenie wzrostu gospodarczego. Różnica między średnią stopą bezrobocia faktycznego a średnią stopą bezrobocia w równowadze w latach 1993–1998 wynosiła 3,04 punktu procentowego, zaś w 2000 roku 2,92 punktu procentowego, a zatem utrzymywała się prawie na tym samym poziomie (por. dane tabeli 5).

Jednocześnie zauważyć należy, że w całym analizowanym okresie stopa bezrobocia w warunkach stanu stacjonarnego była wyższa od stopy bezrobocia w równowadze. Różnice te wynikają z odmiennego traktowania zmian w zasobach siły roboczej (przepływów siły roboczej) w obu formułach szacowania stóp bezrobocia.

Ponadto interesująca jest tu również, występująca w latach 1993–1998, tendencja spadkowa stopy bezrobocia w równowadze oraz w warunkach stanu stacjonarnego. Zmieniała się również relacja tych stóp do faktycznej stopy bezrobocia. Tendencja spadkowa obu stóp wskazuje na redukcję bezrobocia strukturalnego. Przyczyną tego może być wysokie tempo wzrostu gospodarczego w analizowanym okresie oraz poprawa funkcjonowania rynku pracy w Polsce. Postęp w obniżaniu bezrobocia w równowadze wynikać mógł również z poprawy konkurencyjności na rynku dóbr (głównie w sektorze dóbr przeznaczonych na wymianę) wymuszonej przez liberalizację wymiany handlowej, usprawnienia polityki państwa na rynku pracy (zwłaszcza zasiłków dla bezrobotnych), szybkiego rozwoju sektora prywatnego opartego głównie na małych i średnich firmach oraz z relatywnie zdecentralizowanego systemu negocjacji płacowych[62].

Niestety, w latach 1999–2000 tendencja spadkowa stóp bezrobocia w równowadze i w warunkach stanu stacjonarnego uległa odwróceniu[63].

4. Wnioski końcowe

W latach 90. zmieniająca się rzeczywistość gospodarcza dostarczała nowych sytuacji i problemów związanych z dyskusją o krzywej Phillipsa i naturalnej stopie bezrobocia.

Na przykład w Stanach Zjednoczonych obserwowano spadek stopy bezrobocia, co skłoniło wielu autorów do badania determinant naturalnej stopy bezrobocia. Za

[62] M. Socha, U. Sztanderska, op.cit., s. 325.

[63] E. Kwiatkowski, L. Kucharski, T. Tokarski, *Bezrobocie i zatrudnienie a PKB w Polsce w latach 1993–2001*, „Ekonomista" 2002, nr 3, s. 336.

najbardziej trafną hipotezę tłumaczącą to zjawisko uznano przyspieszenie wzrostu produktywności pracy[64].

Z kolei zarówno w krajach Unii Europejskiej, jak i w krajach przechodzących transformację występuje, obok niskiej inflacji, wysoka stopa bezrobocia. W przypadku krajów unii szuka się wyjaśnienia tego zjawiska m.in. w hipotezie histerezy czy też mało „elastycznym" rynku pracy[65]. Natomiast w państwach transformujących się brak jest – jak dotychczas – dostatecznie kompleksowych i wiarygodnych wyników badań naukowych oraz ocen dotyczących poziomu i determinant tej stopy bezrobocia.

W literaturze polskiej dostrzega się jednak – i to stosunkowo wyraźnie – że zjawisko bezrobocia nie jest tylko zjawiskiem przejściowym i krótkotrwałym, powstałym na skutek procesów radykalnych zmian systemu gospodarczego i towarzyszących im zakłóceniom w funkcjonowaniu gospodarki. Jest to bowiem zjawisko bardziej złożone, którego „jądrem" jest bezrobocie strukturalne sensu largo, a wynikające m.in. również z realnych cech polskiego rynku pracy i innych współzależnych rynków, zachowań siły roboczej i pracodawców oraz wielu jeszcze innych rynków.

Podkreślić jednocześnie należy, że na polskim rynku pracy występuje wciąż jeszcze »przestrzeń" do zmniejszenia tego typu bezrobocia (gdyż bezrobocie w równowadze maleje), choć jej granica jest już widoczna (bezrobocie w równowadze staje się bliskie długookresowemu). Z drugiej jednak strony, wyraźnie niskie tempo inflacji w ostatnim okresie może sygnalizować bliskość NAIRU[66]. Wynika stąd także, że trudno jest obniżać bezrobocie całkowite wyłącznie poprzez ożywienie gospodarcze.

Bezrobocie strukturalne nie jest jednak zarazem wielkością stałą i nieredukowalną. W walce z nim nie sprawdza się polityka redystrybucji pracy między różnymi grupami siły roboczej, np. poprzez wprowadzenie wcześniejszych emerytur, krótszego czasu pracy itp. Należy jednak dążyć do obniżania jego poziomu. Pomocna w tym będzie polityka państwa nakierowana na przepływy siły roboczej. Polityka rynku pracy, wykorzystująca zróżnicowane płace minimalne, zasiłki dla bezrobotnych, pomoc socjalną oraz narzędzia tzw. aktywnej polityki rynku pracy, powinna więc bardziej sprzyjać jak najszybszemu przechodzeniu bezrobotnych ze stanu bezrobocia do stanu zatrudnienia[67]. Ważne staje się tutaj również „zarządzanie" popytem i strukturą tego popytu. Popyt ten powinien być skierowany na regiony i miejscowości, gdzie stopa bezrobocia strukturalnego wykazuje najwyższe wartości[68].

---

[64] Por. L. Ball, N. G. Mankiw, *The NAIRU in Theory and Practice*, National Bureau of Economic Research Working Paper Series, Working Paper 8940, May 2002; O. Blanchard, L. F. Katz, *What We Know and Do Not Know about the Natural Rate of Unemployment*, National Bureau of Economic Research Working Paper Series, Working Paper 5822, November 1996, s. 8–12.

[65] O. Blanchard, L. F. Katz, op.cit., s. 23–27.

[66] M. Socha, U. Sztanderska, op.cit., s. 158.

[67] Por. W. Jarmołowicz, B. Woźniak, *Państwo jako podmiot polityki gospodarczej na rynku pracy. Elementy oceny*, w: *Rynek pracy...*, op.cit., s. 274–288.

[68] M. Socha, U. Sztanderska, op.cit., s. 327.

Niemniej jednak wiele kwestii dotyczących bezrobocia w równowadze pozostaje problemem nadal „otwartym" i wymaga jeszcze głębszego przeanalizowania empirii i teoretycznych podstaw tego zjawiska.

Literatura

Ball L., Mankiw N. G., *The NAIRU in Theory and Practice*, National Bureau of Economic Research Working Paper Series, Working Paper 8940, May 2002.

Begg D., Fischer S., Dornbusch R., *Makroekonomia*, w: *Ekonomia*, PWN, Warszawa 1999.

Blanchard O., Katz L. F., *What We Know and Do Not Know about the Natural Rate of Unemployment*, National Bureau of Economic Research Working Paper Series, Working Paper 5822, November 1996.

Blaug M., *Teoria ekonomii. Ujęcie retrospektywne*, wyd. 2, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.

Carlin W., Soskice D., *Macroeconomics and the Wage Bargaining. A Modern Approach to Employment*, Inflation and the Exchange Rate, Oxford University Press, Oxford 1990.

CEPR Unemployment; Choices for Europe, CEPR, London 1995.

Darby M. R., Haltiwanger J., Plant M., *Unemployment Rate Dynamics and Persistent Unemployment under Rational Expectations*, „American Economic Review" 1986, nr 75.

Ehrenberg R. G., Smith R. S., *Modern Labor Economics: Theory and Public Policy*, Harper Collin College Publishers, New York, 1994.

Friedman M., „Wall Street Journal", September 24, 1996, ostatnia kolumna.

Friedman M., *Nobel Lecture: Inflation and Unemployment*, „Journal of Political Economy", June 1977.

Friedman M., *Wage Determination and Unemployment*, w: *Price Theory*, Aldine Publishing Company, Chicago 1976.

Gärtner M., *A Primer in European Macroeconomics*, Prentice Hall, London 1997.

Góra M., *Rynek pracy w świecie ciągłej restrukturyzacji*, referat na konferencję CASE „Tworzenie nowych miejsc pracy i restrukturyzacja ekonomiczna w Polsce", Warszawa, 23–24 października 1998.

Gordon R. J., *The Time-Varying NAIRU and Its Implications for Economic Policy*, „Journal of Economic Perspectives" 1997, nr 1.

Gordon R. J., *The Un-natural Rate of Unemployment: An Econometric Critique of The NAIRU Hypothesis*, „American Economic Review" 1988, nr 2.

Haltiwanger J., *The Natural Rate of Unemployment*, w: *The New Palgrave. A Dictionary of Economics*, t. 3, The Macmillan Press LTD, London 1991.

Inflacja, red. W. Litewski, Zeszyty Naukowe UJ, Prace Prawnicze, z. 146, Kraków 1993.

Kwiatkowski E., *Bezrobocie: podstawy teoretyczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.

Layard R., *How to Beat Unemployment*, Oxford University Press, Oxford 1986.

Layard R., Nickell S., Jackman R., *Unemployment. Macroekonomic Performance and the Labour Market*, Oxford University Press, Oxford – New York 1991.

Lindbeck A., Snower D. J., *The Insider-Outsider Theory of Employment and Unemployment*, The MIT Press, Cambridge, Mass 1988.

Lucas R. E., Rapping L. A., *Price Expectations and the Phillips Curve*, „American Economic Review", June 1969.

Lucas R. E., Rapping L. A., *Real Wages, Employment, and Inflation*, „Journal of Political Economy", September/October 1969.

Marston S. T., *Employment Instability and High Unemployment Rates*, „The Brookings Papers and Economic Activity" 1976, nr 1.
Modigliani F., Papademos L., *Targets for Monetary Policy in the Coming Year*, „Brookings Papers on Economic Activity" 1975, nr 1.
OECD Job Study. Evidence and Explanations, Part I: *Labour Market Trends and Underlying Forces of Change*, Part II: *Adjustment Potential of the Labour Market*, Paris 1994.
Phelps E. S., *Phillips Curves, Expectations of Inflation, and Optimal Unemployment over Time*, „Economica" August 1967, nr 34.
Phepls E. S., *Structural Slums: The Modern Equilibrium Theory of Unemployment, Interest and Assets*, Harvard University Press, Cambridge, Mass. 1994.
Podstawy ekonomii, red. R. Milewski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998.
Romer D., *Makroekonomia dla zaawansowanych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.
Rynek pracy w warunkach zmian ustrojowych, red. W. Jarmołowicz, Wydawnictwo AE w Poznaniu, Poznań 2003.
Samuelson P. A., Nordhaus W. D., *Economics*, McGraw-Hill, New York 1992.
Sargent T. J., *A Classical Macroeconomic Model for the United States*, „Journal of Political Economy", April 1976, nr 2.
Scarpetta S., *Assessing the Role of Labour Market Policies and Institutional Settings on Unemployment: A Cross-Country Study*, OECD Economic Studies 1996, nr 1.
Snowdon B., Vane H., Wynarczyk P., *Współczesne nurty teorii makroekonomii*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998.
Socha M., Sztanderska U., *Strukturalne podstawy bezrobocia w Polsce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.
Starzenski O., Tabeau A., *Wage Formation in Poland in Transition Period*, „Proceedings of the 7th EALE Annual Conference", September 7–10, Lyon 1995.
Stiglitz J., *Reflections on the Natural Rate Hypothesis*, „Journal of Economic Perspectives" 1997, nr 1.
Teoria i polityka stabilizacji koniunktury. Wybór tekstów, red. A. Szeworski, PWE, Warszawa 1975.

Beata Woźniak

UNEMPLOYMENT AND EQUILIBRIUM OF LABOUR MARKET. THEORETICAL EXPLANATIONS AND PRACTICES OF FUNCTIONING OF THE MARKET ECONOMY

(Summary)

The economics' papers includes many theory that use the level of unemployment or the rate of change in wages as leading indicators of inflation.

The logic behind this approach is based on modern Keynesian macroeconomics and, more specifically, on the Phillips curve relationship. The Phillips curve relationship is the basic of discussion of the cause of inflation and the role of monetary policy.

The main point of interest of this paper concerns the theoretical conceptions and in the other side – practices of functioning of the market economy by point of view of the unemployment of equilibrium.

A key principal of this discussion is describing the theoretical basis of the monetarist theory, the modern Keynesian macroeconomics involved the relationship between inflation and unemployment rate, and the conception of structural unemployment.

The second part includes the short review of empirical research of the unemployment of equilibrium in chosen countries in Union European, world and Poland.